

УДК 339.92

Б.І. Холод, О.М. Зборовська

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ПРОЦЕСИ ЛОГІСТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто сутність логістичного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств в умовах глобалізації. Визначено рівень глобалізації окремих галузей. Наведено авторську дефініцію терміна «логістика зовнішньоекономічної діяльності». Визначено логістичні функції управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. Обґрунтовано сутність та особливості міжнародної логістичної інфраструктури в процесі глобального міжнародного товаропотоку.

Ключові слова: глобалізація, зовнішньоекономічна діяльність, логістика, управління, підприємство.

Проблема у загальному вигляді та її значення. Україна, як і будь-яка країна світу, не забезпечена всіма факторами виробництва, тому їй необхідно імпортувати деякі товари і послуги з інших країн для забезпечення внутрішнього попиту, а також для розвитку своєї економіки. Міжнародна торгівля – основна форма міжнародних економічних відносин, оскільки включає торгівлю не тільки товарами в речовинному розумінні цієї категорії, але й найрізноманітнішими послугами. Саме міжнародна торгівля є основною формою зв'язку між національними товаровиробниками різних країн, формуючи їх економічну взаємозалежність. Одним із дійових напрямів підвищення ефективності зовнішньоекономічних зв'язків є використання логістичних механізмів її координації. Глобалізація світового ринку, інтенсивний науково-технічний прогрес і поточні тенденції подальшого міжнародного поділу праці збільшують значущість управління потоковими процесами, ініціюють дослідження в цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти управління зовнішньоекономічною діяльністю знайшли своє відображення у працях вітчизняних і зарубіжних економістів: Ю. Грачева, В. Горчакова, В. Покровської, В. Преснякова, В. Рибалкіна, Л. Стровського, І. Фамінського, Г. Шагалова та ін.

У дослідженні теорії логістики суттєвий внесок належить Т. Алесинській, П. Бурич, А. Гаджинському, М. Гордону, С. Карнаухову, А. Лавровій, В. Омельченко, О. Сумець та ін.

У публікаціях вчених представлено різноманіття поглядів на поняття зовнішньоекономічної діяльності, управління підприємством та його процесами, досліджено процес управління зовнішньоекономічною діяльністю, наведено визначення основних понять, пов'язаних з адаптацією підприємств до умов зовнішнього середовища, інструменти логістичного управління та забезпечення стійкості їх функціонування на зовнішніх ринках в умовах глобальної фінансової кризи.

Однак, незважаючи на значну кількість уже досліджених питань, на сьогодні в науці спостерігається невирішеність ряду проблем, що стосуються раціоналізації зовнішньоекономічної діяльності в умовах глобалізації з використанням логістичних механізмів, що зумовило постановку мети статті.

Постановка мети. Метою статті є теоретичне узагальнення проблем логістичного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Термін «зовнішньоекономічна діяльність підприємства» є загальноприйнятими поняттями. Це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [6, с. 23].

Вчені вказують, що зовнішньоекономічна діяльність – поняття багатогранне. Воно включає такі види діяльності: зовнішню торгівлю, міжнародне виробниче кооперування, міжнародне науково-технічне співробітництво, міжнародне інвестиційне співробітництво, валютно-фінансові і кредитні операції. Кожен із видів зовнішньоекономічної діяльності здійснюється в певних формах: формами зовнішньої торгівлі є експорт, імпорт, реекспорт, реімпорт.

Зазначається, що менеджмент зовнішньоекономічної діяльності являє собою управління виробничо-господарською і комерційною діяльністю підприємства, пов'язаною з його виходом на зовнішній ринок, у зовнішнє міжнародне середовище з метою більш повного використання зовнішніх (міжнародних) факторів економічного зростання [6].

У ролі системи управління тут виступає зовнішньоторговий апарат управління підприємства, а в ролі системи, якою управляють (об'єктом управління), виступають виробничі, функціональні та інші підрозділи цього підприємства, які беруть участь прямо чи через посередника в зовнішньоторгових операціях, з урахуванням обраної зовнішньоекономічної стратегії. Мета управління підприємством – це кінцевий бажаний результат, що досягається шляхом не тільки внутрішніх, але й зовнішніх (міжнародних) факторів економічного зростання [5, с. 65].

Розвиток міжнародної торгівлі в сучасних умовах супроводжується формуванням нових взаємозв'язків і взаємозалежностей на основі ряду принципів. Одним із сучасних принципів щодо міжнародної торгівлі є принцип транспарентності, який характеризується як взаємна прозорість у торговельних зв'язках, що лежить в основі розвитку процесів глобалізації зовнішньої торгівлі [7].

Аналіз літератури свідчить, що сьогодні науковці виділили три концептуально відмінні підходи, які відображають бачення глобалізації.

Перший, апологетичний – глобалізм (Е. Гідденс, А. Маршалл, К. Омае, Т. Фрідман, М. Хорсман та ін.) – полягає в тому що, глобалізація розглядається як невідворотний процес, сутністю якого є абсолютний примат світового порядку над національними державами і суспільствами.

Другий, поміркований – трансформаціоналізм (У. Бек, Д. Гелд, П. Герст, Є. Макґрю, Г. Томпсон, Д. Штіґліц, К. Уолте) – полягає в тому, що сучасні

форми глобалізації розглядаються як такі, що не мають аналогів в історії, а держави і суспільства в усьому світі під впливом глобалізації зазнають глибоких змін, намагаючись пристосуватися до більш взаємопов'язаного, але досить непевного світу. Таким чином, на світовій арені залишаються як головні «гравці» національні держави і уряди, певні локальні культури, але вони зазнають суттєвих змін під впливом глобалізаційних процесів.

Третій, антиглобалізаційний – альтерглобалізм (С. Амін, К. Агтітон, Е. Туссен, Ф. Утар, Н. Хомський). Його представники стверджують, що глобалізація – це переважно міф, який приховує справжню суть міжнародного господарства, що дедалі більше поділяється на три головні регіональні блоки, де національні уряди залишаються досить впливовими.

Отже, ці наукові підходи дають змогу авторам визначити глобалізацію як об'єктивне явище сучасності, що розвивається та діє за законами, які створюються під впливом інтернаціоналізації економіки, культури, науки, технології, зовнішньої торгівлі. У той же час, як зазначає Ю.В. Шишков, «глобалізація економіки – не просто черговий сплеск колишніх тенденцій, що підсилюють взаємопроникнення національних господарств, і не просто досягнення світовою економікою глобальних масштабів, коли вона охопила всю ойкумену. Усе це – лише кількісні параметри процесу інтернаціоналізації господарського життя. Глибинна сутність процесу глобалізації полягає в тому, що світова економіка переходить у якісно новий стан» [9, с. 3].

Цей процес пов'язаний з інтернаціоналізацією господарської діяльності та зовнішньої торгівлі, коли економічні взаємозв'язки стають визначною, навіть головною умовою економічного зростання.

Схематично процеси, що призвели до глобалізації, можна відобразити взаємозалежним ланцюжком, наведеним на рис. 1.

Етапи, відображені на схемі, характеризують процес інтернаціоналізації світової економіки і зовнішньої торгівлі, що дає можливість встановити причинно-наслідковий зв'язок у механізмах впливу процесів глобалізації на зовнішньоекономічну діяльність.

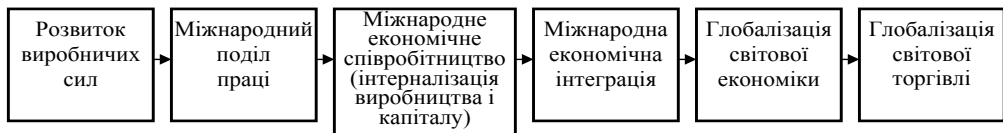

Рис. 1. Етапи інтернаціоналізації господарської діяльності та зовнішньої торгівлі (складено авторами)

Глобальні компанії намагаються в ході конкуренції зайняти на глобальних ринках лідируючі позиції (рис. 2).

Спираючись на дослідження у сфері логістики і організації процесів ЗЕД, спробуємо сформулювати робоче визначення логістики зовнішньоекономічної діяльності. Вивчення спеціальної літератури показало, що єдиної думки щодо сутності поняття «логістика зовнішньоекономічної діяльності» не існує. Багато функціональних сфер логістики (логістика зовнішньоторговельних операцій, транспортна логістика, митна логістика тощо) не ма-

ють чіткого апарату, який визначає їх межі і розглядає логістичні потоки в їх взаємозв'язку.

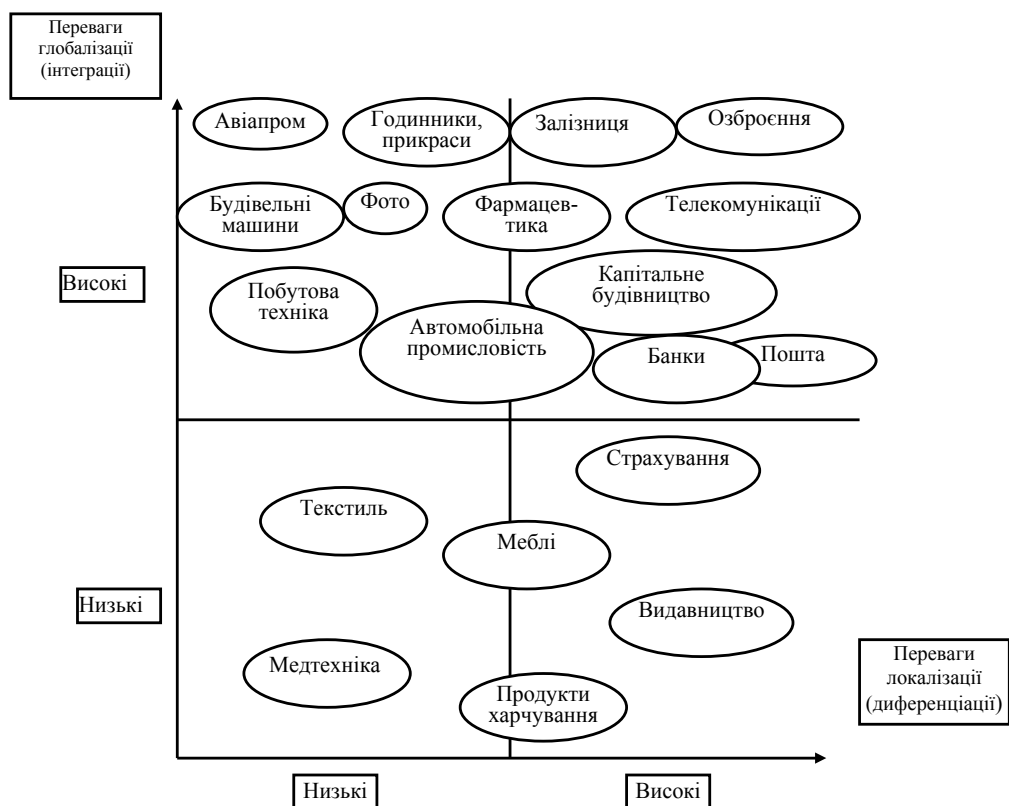

Рис. 2. Рівень глобалізації окремих галузей (складено авторами за даними [11])

Під зовнішньоекономічною діяльністю розуміється комерційна діяльність у сфері міжнародного обміну товарами в їх матеріальній формі і надання комплексних послуг, пов'язаних із здійсненням товарообігу. Таке розуміння зовнішньоекономічної діяльності передбачає необхідність здійснення широкого комплексу заходів економічного, валютно-фінансового та правового характеру. Крім того, необхідною передумовою і обов'язковою умовою ведення зовнішньоторговельної діяльності є виконання цілого ряду операцій забезпечувального характеру, пов'язаних із просуванням товару від продавця до покупця.

Виходячи з наведеного вище визначення, можна сформулювати таке: логістика зовнішньоекономічної діяльності – наука про управління матеріальними і пов'язаними з ними документальними, фінансовими та іншими інформаційними потоками в рамках міжнародного обміну товарами з метою ефективного використання всіх видів ресурсів. Таким чином, ідея з формування комплексної моделі управління цими потоками на основі єдиного інформаційного простору виглядає досить логічною.

Тому в широкому плані експортно-імпорту логістику можна визначити як організацію та забезпечення ефективного управління матеріальними, фінансовими та інформаційними потоками з метою мінімізації операційних витрат при досягненні основних завдань зовнішньоторговельної угоди з використанням механізмів та інструментів глобальної та національної логістичних систем.

Важко дати чітке визначення глобальної логістичної системи через складність самого поняття, можна лише припустити, що це весь спектр світових видобувних, переробних, виробничих, транспортних, фінансових та інших систем, об'єднаних для більш ефективного розподілу світових ресурсів та управління глобальними можливостями.

Національні логістичні системи практично завжди знаходяться в тіні глобальних логістичних систем. Причина в тому, що держава не може бути замкнутою системою і не працювати на міжнародному ринку, навпаки, постійно відбувається обмін продукцією та ресурсами між державами. Це твердження справедливе і щодо діяльності окремого вітчизняного підприємства з його складними і різноманітними внутрішньосистемними і зовнішніми діловими зв'язками.

Виділяючи різноспрямовані логістичні потоки як об'єкт зовнішньоторговельної діяльності підприємства, ми тим самим хочемо підкреслити можливість і необхідність використання логістичного інструментарію для управління сферою зовнішньої торгівлі з метою підвищення ефективності зовнішньоторговельної діяльності і узгодження в процесі її здійснення державних інтересів, інтересів окремих господарюючих суб'єктів, а також громадських інтересів. Необхідно зазначити, що визначенню сутності поточкових процесів у цілому, а також змістовної характеристики їх основних елементів – матеріального, інформаційного та фінансового потоків, присвячено велику кількість незалежних досліджень різних авторів [1; 3; 4].

При цьому загальноприйнятою у логістиці є точка зору щодо первинності матеріального потоку, який породжує в процесі свого руху супутні йому інформаційний і фінансовий потоки. У цілому, погоджуючись із цією точкою зору, ми вважаємо, що матеріальний потік у сфері зовнішньої торгівлі існує у вигляді товарного потоку – зовнішньоторговельного потоку товарів і послуг, продавці і покупці яких знаходяться в різних країнах.

Шлях товару при експорті поділяється на три етапи: попередня доставка (на термінал основного перевізника, у порт, аеропорт, на прикордонний пункт); основне перевезення (міжнародне перевезення); кінцева доставка (від митного кордону до пункту призначення на території країни-контрагента).

Враховуючи складну структуру, а також варіантність будь-якої зовнішньоекономічної операції, для цілей планування, аналізу, контролю доцільно розробити алгоритм (модель) цієї операції. Такі моделі відрізняються ступенем деталізації окремих етапів, складом інформації, можливостями її комп'ютерної обробки, орієнтацією на вимоги логістичної системи фірми.

Графічний, укрупнений варіант моделі експортної операції може бути поданий у вигляді схеми на рис. 3.

Детально розроблений алгоритм (модель) операції дозволяє правильно організувати (зокрема погодити у просторі і часі) матеріальні, фінансові та інформаційні потоки, які забезпечують рух товарів на глобальному ринку.

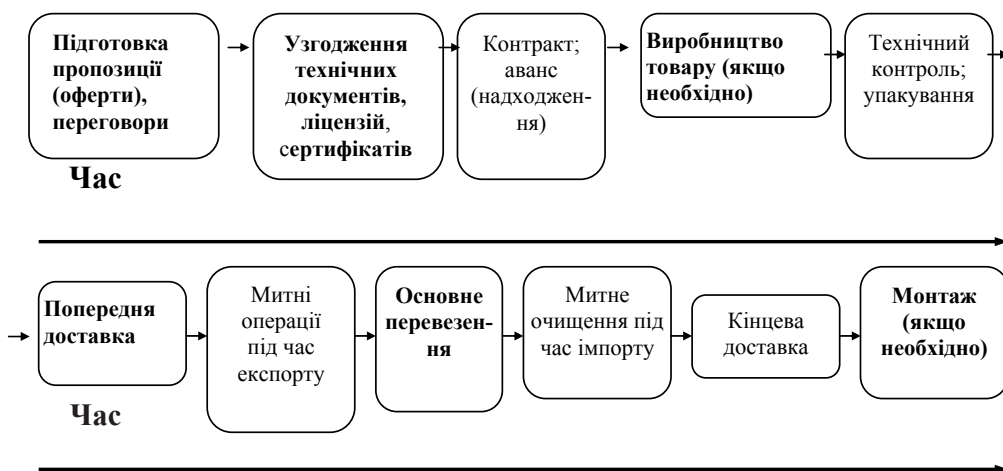

Рис. 3. Основні етапи операції (експорт) на глобальному ринку (складено авторами)

Трансформація матеріального потоку в товарний потік у сфері зовнішньої торгівлі обумовлена обов'язковим використанням товарно-грошових відносин у процесі його переміщення від постачальника до одержувача, у тому числі і при перетині митного кордону будь-якої держави.

Отже, з точки зору логістики найважливіша роль при оптимізації руху зовнішньоторговельного товарного потоку відводиться фінансовому потоку, що забезпечує переміщення товарно-матеріального потоку через митні кордони.

Експортно-імпорتنі операції в глобальних логістичних системах вимагають державного регулювання і, як правило, пов'язані з більшим, ніж у традиційному логістичному менеджменті, обсягом інформації, більш складним документообігом. Роль держави у цій сфері зводиться до впорядкування потоків експортно-імпорتنих вантажів, захисту прав споживачів, запобігання контрабанді заборонених до ввезення-вивезення товарів і протекціоністської політики у відношенні до вітчизняних виробників, транспортних, експедиторських та інших компаній як складових глобальної логістичної системи. Важливе місце в глобальній структурі займають зони вільної торгівлі.

Інтенсивність галузевої взаємодії характеризують відносини мікрологістичної системи підприємства із зовнішнім середовищем за допомогою залучення вхідних матеріальних потоків – субстанцій, матеріалів, комплектуючих і розподілу вихідних матеріальних потоків. Структура взаємодії дозволяє судити про стан потокової системи підприємства як комплексу мікро- і макрологістичних зв'язків [8, с. 23].

Нині міжнародна торгівля здійснюється за рахунок використання транспортно-логістичної інфраструктури, забезпечуючи перевезення товарів у інтермодальних і мультимодальних схемах.

На наш погляд, мультимодальні перевезення найбільш універсальні за рахунок наявності єдиного оператора перевезення і єдиного (наскрізного) тарифу транспортування.

У сучасному світовому господарстві здійснення міжнародних перевезень є неможливим без розвинутої логістичної інфраструктури, як на національному рівні, так і на міжнародному. При цьому під час обслуговування міжнародного товарного потоку в процесі постачання нерідко беруть участь кілька національних логістичних інфраструктур (рис. 4).

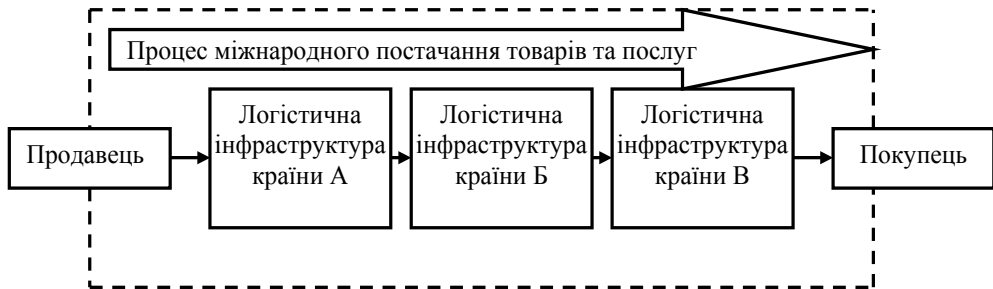

Рис. 4. Місце міжнародної логістичної інфраструктури в процесі міжнародного товаропотоку

У цілому вони утворюють міжнародну логістичну транспортну інфраструктуру, якою в основному користуються транснаціональні корпорації.

Специфічний вид логістичної інфраструктури представлений логістичними терміналами/парками (хабами), або транспортно-логістичними центрами, які є вузловими мультимодальними центрами на перетині міжнародних товаропотоків.

Об'єкти логістичної інфраструктури виокремлюються у три основні групи: місцевого, регіонального і міжнародного значення, де останні являють собою комплексні сконцентровані інфраструктурні споруди, які обслуговують міжнародний процес перевезення продукції. Відокремлення відбувається на основі глибини поділу праці, тобто в рамках інфраструктурного аутсорсингу, який сприяє раціональному розподілу ресурсів підприємства; концентрації на тих видах бізнесу, в яких у підприємства є певні переваги; скорочення термінів розробки продукції, підвищення ефективності розподільних механізмів; підвищення швидкості адаптації до змін ринку [10, с. 78].

Очевидно, що функція управління матеріальними потоками підприємства є однією з глобальних управлінських функцій. У більшості досліджень, присвячених питанню організаційного проектування, до уваги бралися в основному внутрішньосистемні фактори [2, с. 65].

При їх безумовній важливості для мікрологістичної системи підприємства не можна не звертати увагу на зростаюче значення зовнішніх факторів, обумовлених взаємодією з макрологістичною системою або зовнішнім середовищем підприємства.

Велику роль у вирішенні глобальних логістичних завдань відіграють міжнародні логістичні посередники, до яких належать міжнародні транспортно-експедиторські фірми, компанії з управління експортними операціями, зовнішньоторговельні компанії та представництва, брокерські,

агентські фірми, компанії з упакування товарів в експортно-імпортних операціях, морські порти, а найбільш значні пакети логістичних послуг зазвичай пропонують великі міжнародні транспортно-експедиторські фірми.

Практична реалізація методології логістики зовнішньоекономічної діяльності виражається через її функціональні важелі.

Логістична функція являє собою певний комплекс логістичних операцій, спрямованих на реалізацію цілей і завдань конкретної логістичної системи, що входить до складу міжнародної економіки та реалізує функцію організації.

Логістична функція у зовнішній торгівлі задається формалізованими значеннями показників, які є її вихідними змінними.

Найбільш важливими сферами прояву логістичних функцій в управлінні матеріальними потоками на зовнішніх ринках є постачання, розподіл, збут. Продуцентами логістичних функцій на макrorівні є транспортно-експедиційні підприємства, підприємства оптової та роздрібною торгівлі, комерційно-посередницькі організації, підприємства-виробники і деякою мірою, підприємства-споживачі. Ці суб'єкти світової економіки формують матеріальні та інформаційні потоки. Вони безпосередньо здійснюють і контролюють процеси руху товарів на світових ринках.

На мікрорівні продуцентами логістичних функцій є відповідні структурні підрозділи суб'єкта господарювання.

Наводити повний перелік логістичних функцій у зовнішньоекономічній діяльності підприємств недоцільно. У той же час основні з них доречно нагадати хоча б для того, щоб показати широту спектра необхідних для виконання дій. Отже, це:

- планування, організація і управління рухом товару, формування господарських зв'язків із постачання товарів чи надання послуг, їх розвиток, коригування і раціоналізація;

- планування, організація і управління укладенням зовнішньоекономічних контрактів з урахуванням їх логістичної складової;

- планування, організація і управління транспортним забезпеченням зовнішньоторговельного контракту;

- прогнозування потреби у перевезеннях;

- планування, організація і управління фінансовими потоками в процесі реалізації зовнішньоторговельної угоди;

- планування і контроль інвестицій на створення і розвиток логістичної інфраструктури на зовнішніх ринках;

- управління інформаційними системами, що забезпечують рух товарів;

- планування, організація і управління процесами розподілу та постачання;

- контроль параметрів якості та стандартизація;

- визначення обсягів і напрямів матеріальних та інформаційних потоків;

- проектування інфраструктурних елементів у логістичних системах і т. ін.

Глобалізація економіки і процеси розширення зовнішньоторговельного обороту на світовому ринку, що її супроводжують, реалізація потен-

ціалу України на світовому ринку вимагають нових підходів до здійснення логістичної діяльності. До першочергових завдань логістики слід віднести оптимізацію процесів документального оформлення логістичних операцій (контрактної логістики), оскільки саме цей процес чинить регулюючий вплив на інформаційний потік, а угоди контракту є інформаційною базою для логістичної операції, тобто визначають умови переміщення матеріального потоку та обсяги фінансового потоку.

При побудові міжнародних логістичних систем вирішуються такі питання: створення вільного ринку перевезень без обмежень його місткості і навантаження; застосування «плаваючих» тарифів, рекомендованих загальними регулюючими органами; розробка правил, що сприяють і в той же час захищають загальний ринок логістичних операцій; лібералізація транспортних і митних процедур при перетинанні кордонів вантажами через кордони; узгодження провізної здатності магістрального транспорту і продуктивності залізничних і складських пристроїв; дотримання в міжнародному масштабі правил, форм і стандартів, обов'язкових для членів спільноти.

Необхідно зазначити, що глобалізація суттєвим чином вплинула на розвиток і широкое використання логістичного підходу в становленні міжнародних торгових відносин на світовому ринку. Саме глобалізація сприяє оптимізації розміщення ресурсів, розширенню асортименту товарів і підвищенню їх якості, стимулюючи при цьому розвиток всієї міжнародної транспортно-логістичної інфраструктури, що обслуговує міжнародну логістичну інфраструктуру.

Висновки та рекомендації. Таким чином, логістичне управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств в умовах глобалізації дозволяє:

1. Створювати велику кількість транснаціональних компаній, які використовують у бізнесі глобальні логістичні ланцюги і мережі.
2. Формувати сприятливі умови для експорту та імпорту різних товарів.
3. Усувати зайві перешкоди і обмеження в доступі господарюючих суб'єктів на ринки.

Отже, можна стверджувати, що на сьогодні відсутність необхідних навичок управління зовнішньоекономічною діяльністю є основною причиною появи різних проблем в експортно-імпортній сфері. Тому всебічне висвітлення проблеми розвитку зовнішньої торгівлі в умовах глобалізації – першочергове завдання при розробці зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств.

Список використаних джерел

1. Внешнеторговые операции и логистика: учеб. пособие / под ред. Д.С. Николаева и др. – М.: «Анкил», 1998. – 317 с.
2. Гаджинский А.М. Логистика: Учебник для высших и средних специальных учебных заведений / А.М. Гаджинский. – 2-е изд. – М.: Информационно-внедренческий центр «Маркетинг», 2000. – 375 с.
3. Гордон М.П. Логистика товародвижения / М.П. Гордон, С.Б. Карнаухов. – М.: Центр экономики и маркетинга, 1998. – 198 с.
4. Джеймс С. Джонсон. Современная логистика / Джеймс С. Джонсон, Дональд Ф. Вуд, Дэниел Л. Вордлоу, Поль Р. Мэрфи-мл. – 7-е изд.: пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2002. – 624 с.

5. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: навч. посіб. / Г.М. Дроздова. – К.: ЦНЛ, 2004. – 140 с.
6. Кадуріна Л.О. Облік зовнішньоекономічної діяльності на підприємствах України: теорія, практика, рекомендації: навч. посіб. / Л.О. Кадуріна, М.С. Стрельнікова. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 606 с.
7. Костенко Н.В. Транспарентність міжнародної торгівлі в умовах регіональної інституціоналізації [Електронний ресурс] / Костенко Н.В. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_32/Zmist/4PDF.pdf
8. Осовська Г.В. Економічний словник / Г.В. Осовська, О.О. Юркевич, Й.С. Завадський. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.
9. Шишков Ю.В. Догоняющее развитие в эпоху глобализации: учебное издание / Ю.В. Шишков. – М.: ВАВТ, 2006. – 240 с.
10. Филина Ф.Н. Аутсорсинг бизнес-процессов. Проблемы и решения / Ф.Н. Филина. – ГроссМедиа, РОСБУХ, 2008. – 208 с.
11. Myers D. Marketing to Professionals: Tomorrow's Caes Today. PharmExec.com 01.01.2009.

В статье рассмотрена сущность логистического управления внешнеэкономической деятельностью предприятий в условиях глобализации. Определен уровень глобализации отдельных отраслей. Приведена авторская дефиниция термина «логистика внешнеэкономической деятельности». Определены логистические функции управления внешнеэкономической деятельностью предприятия. Обоснована сущность и особенность международной логистической инфраструктуры в процессе осуществления глобального международного товаропотока.

Ключевые слова: *глобализация, внешнеэкономическая деятельность, логистика, управление, предприятие.*

The essence of logistics management of enterprises foreign economic activity in the context of globalization has been considered in this paper. The level of globalization in specific areas has been defined. The author's definition of the term «logistics of foreign economic activity» has been grounded. Logistic functions of enterprise foreign economic activity have been determined. The essence and feature of international logistics infrastructure in the global international goods traffic have been grounded.

Key words: *globalization, foreign economic activity, logistics, management, enterprise.*

Одержано 2.10.2014.